

**Jerzy Suchta, Anna Drońska, Anna
Cellmer**

**Rola dużych i średnich miast
województwa
warmińsko-mazurskiego w procesie
rozwoju regionu**

Acta Scientiarum Polonorum. Administratio Locorum 6/1, 5-20

2007

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

ROLA DUŻYCH I ŚREDNICH MIAST WOJEWÓDZTWA WARMIŃSKO-MAZURSKIEGO W PROCESIE ROZWOJU REGIONU

Jerzy Suchta¹, Anna Drońska², Anna Cellmer¹

¹ Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

² Wyższa Szkoła Informatyki i Ekonomii TWP w Olsztynie

Streszczenie. W artykule przedstawiono dynamikę rozwoju województwa warmińsko-mazurskiego na podstawie analizy zmian poszczególnych komponentów jego rozwoju z uwzględnieniem danych statystycznych z lat 1998–2004. Badania oparto na bazie czynników kształtujących rozwój średnich i dużych miast województwa względem wskaźników rozwoju Warmii i Mazur.

Słowa kluczowe: rozwój obszarów miejskich, dynamika rozwoju, procesy zmian

WSTĘP

Problem rozwoju regionalnego naszego kraju jest przedmiotem wielu opracowań naukowych. Znaczący wzrost zainteresowania tym zagadnieniem wynika z kilku przyczyn, wśród których dwie wydają się najważniejsze.

Pierwsza wiąże się z postępującym i widocznym wzrostem międzyregionalnych różnic w poziomie i dynamice rozwoju oraz zmian w przestrzennym rozkładzie biegunów wzrostu, stagnacji i recesji. Stąd też coraz bardziej aktualne stają się pytania o konkretne przyczyny różnicowania się dynamiki rozwoju poszczególnych regionów oraz poszukiwań prowadzących do formułowania opinii wyjaśniających te problemy.

Druga ważna przyczyna wpływająca na wzrost zainteresowania problematyką rozwoju regionalnego wynika z postrzegania przestrzeni regionalnej jako ważnej składowej ogólnego rozwoju kraju. W związku z tym pojawiają się zadania i potrzeby nakierowane na wspieranie i inicjowanie regionalnie stymulowanych procesów społeczno-gospodarczych.

Adres do korespondencji – Corresponding author: Jerzy Suchta, Katedra Gospodarki Nieruchomościami i Rozwoju Regionalnego, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, ul. Prawocheńskiego 15, 10-720 Olsztyn, e-mail: kgn@uwm.edu.pl

Różnice w dynamice poszczególnych regionów są wynikiem wielu czynników natury zarówno obiektywnej – determinowanej warunkami naturalnymi i historycznie ukształtowanym poziomem rozwoju, jak i subiektywnej – wynikającej ze stopnia zaangażowania regionu w kształtowaniu bieżących procesów wzrostu.

Wspomniane czynniki mogą być analizowane w różnych konfiguracjach rodzajowych, grupowanych według odpowiednich kryteriów oraz różnego stopnia ich szczegółowości. Ogólnie ujmując należy je rozpatrywać na płaszczyźnie ekonomicznej, społecznej i przestrzennej.

Celem niniejszego opracowania jest zaprezentowanie dynamiki zmian rozwoju województwa warmińsko-mazurskiego w latach 1998–2004 w odniesieniu do wybranych wskaźników ekonomiczno-społecznych z równoczesnym wskazaniem w jakiej mierze rozwój ten uwarunkowany był odpowiednimi przemianami w przestrzeni zurbanizowanej związanej z lokalizacją dużych i średnich miast Warmii i Mazur.

Rozwój obszarów miejskich od dłuższego czasu jest ważnym elementem rozwoju regionalnego, służącym przedsiębiorczości, zatrudnieniu, integracji społecznej, jakości infrastruktury oraz środowisku. Miasta są motorami wzrostu zatrudnienia i rozwoju całego regionu.

OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA WOJEWÓDZTWA WARMIŃSKO-MAZURSKIEGO

Powierzchnia województwa wynosi 24,2 tys. km², co stanowi 7,7% obszaru kraju i daje czwartą pozycję wśród 16 województw.

Na obszarze tym zamieszkuje ponad 1,4 mln ludności, to jest 3,7% w relacji do ogólnej jej liczby w Polsce. Województwo charakteryzuje się najwyższym w kraju przyrostem naturalnym i jest jednocześnie obszarem największego odpływu ludności.

Według danych z 2004 roku województwo jest regionem o najwyższej w kraju stopie bezrobocia 29,2% (kraj 19,1%). Podstawowym problemem rynku pracy jest ogólnie niski poziom wykształcenia i kwalifikacji zawodowych.

W 49 miastach znajduje się 858,8 tys. mieszkańców, co kształtuje wskaźnik urbanizacji województwa warmińsko-mazurskiego na poziomie 60,1%, podczas gdy w kraju wynosi on 61,5%. Pod względem liczby ludności region zajmuje 12 miejsce w kraju. Średni wskaźnik gęstości zaludnienia wynosi 59 osób na km² i jest najniższy w kraju.

Łącznie w regionie w 9 szkołach wyższych studiuje 61,4 tys. studentów, co w przeliczeniu na 10 tys. osób wynosi 438,6 [Województwo... 2005]. Odsetek osób z wyższym wykształceniem to 8,3%, a więc jest on niższy od średniej krajowej (9,9%).

Stopień zamożności mieszkańców województwa odbiega niekorzystnie od średniej krajowej. Jest to spowodowane w szczególności niskim poziomem przeciętnego wynagrodzenia, wysoką stopą bezrobocia i znaczną liczbą osób pobierających świadczenia społeczne.

Województwo ma wyraźny charakter rolniczo-turystyczno-przemysłowy. Użytki rolne zajmują tu 1,343 ha to jest 55,5% powierzchni ogólnej, tereny leśne 31,4% a wody 5,7%. Grunty zabudowane i zurbanizowane zajmują 3,5% powierzchni ogólnej regionu. Zazna-

czyć też należy, że warunki przyrodniczo-rolnicze na obszarze województwa są znacznie zróżnicowane.

Region charakteryzuje się różnorodnością i bogactwem środowiska przyrodniczego, na które składają się: urozmaicona rzeźba terenu, liczne jeziora, zwarte kompleksy leśne, niezanieczyszczone powietrze. Połowę obszaru województwa stanowią obszary objęte prawną ochroną przyrody [Strategia rozwoju... 2005].

Wśród podmiotów gospodarczych dominuje sektor prywatny, którego wskaźnik szacuje się na 66,3%. Jednak tylko 3% podmiotów gospodarczych zaliczane jest do jednostek dużych, pozostałe to firmy małe i średnie. Przychody ze sprzedaży produktów i materiałów wytworzonych przez małe i średnie przedsiębiorstwa (MŚP) wynoszą ponad 75% ogólnej sprzedaży w województwie. Pod tym względem daje to regionowi jedno z czołowych miejsc w kraju.

Województwo jest jednak mało konkurencyjne i należy do jednych ze słabiej rozwiniętych w kraju. Pod względem wielkości nakładów na działalność innowacyjną w przemyśle zajmuje 13 miejsce w kraju, a 14 pod względem liczby zatrudnionych w przemyśle na 1000 mieszkańców.

Produkt krajowy brutto w województwie wynosi 16,5 tys. na 1 mieszkańca podczas gdy w kraju 21,4 tys.

OCENA ROZWOJU SPOŁECZNO-GOSPODARCZEGO WOJEWÓDZTWA W LATACH 1998–2004

Oceny poziomu rozwoju województwa warmińsko-mazurskiego w latach 1998–2004 dokonano na podstawie dynamiki zmian następujących komponentów rozwoju:

- potencjału demograficznego,
- poziomu życia ludności,
- rynku pracy,
- nowoczesności struktury gospodarczej,
- ochrony środowiska.

Każda z wymienionych grup zjawisk definiowana jest zbiorem cech szczegółowych opisanych w tabeli 1. Wykorzystano tu propozycje zamieszczone w literaturze przedmiotu [Dziemianowicz 1999, Hopfer i in. 2001, Kudłacz 2001, Syntetyczne miary... 1969].

Posługując się danymi statystycznymi w odniesieniu do wymienionych wyżej komponentów rozwoju regionalnego oraz ich cech szczegółowych dokonano syntetycznej oceny zmian jakie wystąpiły w latach 1998–2004 w województwie warmińsko-mazurskim (tab. 2).

Tabela 1. Zestawienie cech charakteryzujących komponenty rozwoju regionalnego województwa warmińsko-mazurskiego

Table 1. The comparison of features characterizing components of the regional development of Warmia and Mazury province

Komponenty Components	Cechy szczegółowe Detailed data
Potencjał demograficzny Demographic potential	1) gęstość zaludnienia na km ² population density on 1 km ² 2) odsetek ludności w wieku produkcyjnym proportion of inhabitants in a productive age 3) saldo migracji w osobach balance of migration
Poziom życia ludności Living lever of inhabitants	1) powierzchnia użytkowa mieszkań na 1 osobę usable area of apartments per capita 2) liczba osób na 1 mieszkanie the number of person of 1 apartment 3) wyposażenie mieszkań w: apartemen't's fitments: – wodociąg water supply – ustęp splukiwany water-closet – gaz sieciowy town gas 4) liczba ludności na 1 lekarza number of inhabitants for 1 doctor 5) liczba ludności na 1 sklep number of inhabitants for 1 shop
Rynek pracy Labour market	1) liczba pracujących na 1000 ludności number of employee on 1000 of inhabitants 2) liczba bezrobotnych na 1000 ludności number of unemployed on 1000 inhabitants 3) liczba szkół wyższych number of universities
Potencjał gospodarczy Economic potential	1) podmioty gospodarki narodowej na 1000 ludności national economy subjects for 1000 inhabitants 2) prywatne przedsiębiorstwa na 1000 ludności private enterprisers for 1000 inhabitants 3) miejsca noclegowe w tysiącach night's lodging in thousands
Nowoczesność struktury gospodarczej Economy structure modernity	1) udział pracujących w przemyśle i budownictwie share of employee in industry and building 2) udział pracujących w usługach share of employee in service
Ochrona środowiska Environment procetion	1) nakłady inwestycyjne na ochronę środowiska w mln zł investment outlays for environment protection

Tabela 2. Dynamika rozwoju województwa warmińsko-mazurskiego w latach 1998–2004 [Rocznik statystyczny... 1999, Rocznik statystyczny... 2005a]

Table 2. The development dynamic of Warmia and Mazury province from 1998 to 2004 [Rocznik statystyczny... 1999, Rocznik statystyczny... 2005a]

Wyszczególnienie Specification	Rok – Year		
	1998	2004	2004/1998, %
1	2	3	4
Potencjał demograficzny: Demographic potential:			
– gęstość zaludnienia population density	60	59	98,3
– odsetek ludności w wieku produkcyjnym, % proportion of inhabitants in a productive age, %	56,7	63,4	111,8
– saldo migracji (w osobach) balance of migration	-1879	-1976	95,1
Sumaryczna (uśredniona) skala dynamiki ww. składników Summary scale of dynamics above-mentioned data	x	x	101,7
Poziom życia ludności: Life lever of inhabitants:			
– liczba osób na 1 mieszkanie number person on 1 apartment	3,44	3,15	91,6
– pow użytkowa mieszkań na 1 osobę usable area of apartments per capita	17,2	20,6	119,8
– wyposażenie mieszkań w: apartement's fitments in:			
– wodociąg water supply	94,9	96,2	101,4
– ustęp splukiwany water closet	83,0	89,2	107,5
– gaz sieciowy town gas	49,4	56,4	114,2
– liczba ludności na 1 lekarza number of inhabitants for 1 doctor	557	646	86,2
– liczba ludności na 1 sklep number of inhabitants on 1 shop	87	113	77,0
Sumaryczna (uśredniona) skala dynamiki ww. składników Summary scale of dynamics above-mentioned data	x	x	99,7
Rynek pracy: Labour market:			
– liczba pracujących na 1000 ludności number of employee on 1000 inhabitants	352,6	271,0	76,8
– liczba bezrobotnych na 1000 ludności number of unemployed on 1000 inhabitants	81,7	113,6	71,9
– liczba szkół wyższych number of universities	7	9	128,6
Sumaryczna (uśredniona) skala dynamiki ww. składników Summary scale of dynamics above-mentioned data	x	x	92,4

cd. tabeli 2 cont. table 2			
1	2	3	4
Potencjał gospodarczy: Economy potential:			
– podmioty gospodarki narodowej na 1000 ludności national economy subjects for 1000 inhabitants	62,6	76,2	121,7
– prywatne przedsiębiorstwa na 1000 ludności private enterprisers for 1000 inhabitants	59,9	71,5	119,4
– miejsca noclegowe w tysiącach night's lodging in thousands	64,4	34,8	54,0
Sumaryczna (uśredniona) skala dynamiki ww. składników Summary scale of dynamics above-mentioned data	x	x	98,4
Nowoczesność struktury gospodarczej: Economy structure modernity:			
– udział pracujących w przemyśle i budownictwie, % share of employee in industry and building, %	28,0	28,6	102,1
– udział pracujących w usługach, % share of employee in service, %	47,9	54,0	112,7
Sumaryczna (uśredniona) skala dynamiki ww. składników Summary scale of dynamics above-mentioned data	x	x	107,4
Ochrona środowiska: Environment protection:			
– nakłady inwestycyjne na ochronę środowiska w mln zł Investment outlays for environment protection	139,1	137,3	98,7
Sumaryczna (uśredniona) skala dynamiki ww. składników Summary scale of dynamics above-mentioned data	x	x	98,7
Łączny uśredniony wskaźnik dynamiki ww. komponentów rozwoju Total summary dynamics indicator of above-mentioned of development components	x	x	99,7

Jak wynika z danych zamieszczonych w tabeli 2 wskaźnik rozwoju województwa warmińsko-mazurskiego w latach 1998–2004, ukształtował się na poziomie 99,7%, co wskazuje na niewielką tendencję spadkową.

Jednak w odniesieniu do poszczególnych komponentów analizowanego rozwoju wystąpiły znaczne zróżnicowania w ramach ich cech szczegółowych. Częściowo niekorzystne zjawiska zaznaczyły się na regionalnym rynku pracy, w ochronie środowiska oraz w potencjale demograficznym.

Miał zatem miejsce spadek poziomu rozwoju wymienionych komponentów. W szczególności ma to związek z wysokim poziomem bezrobocia, ograniczeniem nakładów inwestycyjnych na ochronę środowiska, niedoskonałą bazą turystyczną oraz rosnącym saldem migracji ludności, a przede wszystkim rosnącym ujemnym saldem migracji (odpływ ludności z regionu).

Korzystne natomiast tendencje w procesie rozwoju regionu dotyczą potencjału gospodarczego, nowoczesnej struktury gospodarczej, poziomu życia ludności oraz potencjału demograficznego (przyroście ludności w wieku produkcyjnym).

Na występujące w wymienionych komponentach korzystne tendencje wzrostowe miały wpływ następujące zjawiska: wzrost liczby podmiotów gospodarki narodowej i przedsiębiorstw prywatnych, wzrost udziału pracujących w przemyśle i budownictwie oraz w usługach,

rosnąca powierzchnia użytkowa mieszkań na 1 osobę i poprawa wyposażenia mieszkań w infrastrukturę komunalną oraz wymieniony przyrost ludności w wieku produkcyjnym.

Przedstawione badania mają charakter syntetycznej diagnozy najważniejszych komponentów rozwoju regionu w analizowanym okresie 7 lat. Ocena ich może być istotna w odniesieniu do Strategii Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Województwa Warmińsko-Mazurskiego do roku 2020.

ROLA DUŻYCH I ŚREDNICH MIAST W PROCESIE ROZWOJU WOJEWÓDZTWA

Kategorię miast średnich (20–100 tys. ludności) reprezentuje na obszarze województwa 9 ośrodków, natomiast kategorię miast dużych, a więc powyżej 100 tys. mieszkańców – 2 ośrodki, z których jeden jest stolicą regionu. W 11 dużych i średnich miastach województwa zamieszkuje prawie 67% spośród ogólnej liczby ludności miejskiej, w tym w ośrodkach dużych około 35% a w średnich – 32%. Przestrzenne rozmieszczenie dużych i średnich miast na obszarze województwa warmińsko-mazurskiego obrazuje rysunek 1, natomiast szczegółowe dane dotyczące liczby zamieszkałej tam ludności w latach 1998 i 2004 zawiera tabela 3.

Rys. 1. Przestrzenne rozmieszczenie dużych i średnich miast na obszarze województwa warmińsko-mazurskiego

Fig. 1. Location of large and middle cities in Warmia and Mazury province

Tabela 3. Liczba ludności w dużych i średnich miastach województwa warmińsko-mazurskiego w latach 1998–2004 [Województwo... 1999, Rocznik statystyczny... 2005b, Województwo... 2005]

Table 3. The number of inhabitants of large and middle cities of Warmia and Mazury province in years 1998–2004 [Województwo... 1999, Rocznik statystyczny... 2005b, Województwo... 2005]

Wyszczególnienie Specification	Rok – Year				
	1998		2004		2004/1998
	tys. osób tousand persons	%	tys. osób tousand persons	%	%
Ludność w miastach województwa ogółem, w tym:					
Population in a region cities including:	879 179	100,0	858 820	100,0	97,7
I. Miasta duże – razem					
Large cities – summary	300 686	34,2	301 505	35,1	100,3
1. Olsztyn	170 904	–	173 850	–	101,7
2. Elbląg	129 782	–	127 655	–	98,4
II. Miasta średnie – razem					
Middle cities – summary	284 627	32,4	274 392	31,9	96,4
1. Elk	56 208	–	55 846	–	99,3
2. Ostróda	35 176	–	33 603	–	95,5
3. Iława	33 345	–	32 491	–	97,4
4. Giżycko	31 484	–	29 796	–	94,6
5. Kętrzyn	30 240	–	28 351	–	93,7
6. Szczytno	27 430	–	25 970	–	94,7
7. Bartoszyce	26 530	–	25 621	–	96,6
8. Mragowo	23 126	–	21 884	–	94,6
9. Działdowo	21 088	–	20 830	–	98,8
Razem miasta duże i średnie					
Summary large cities and middle ones	585 313	66,6	575 897	67,0	98,4

Jak wynika z danych zamieszczonych w tabeli 3, liczba dużych i średnich miast znajdujących się na terenie województwa w latach 1998–2004 nie uległa zmianie, a stan zamieszkałej tam ludności zmniejszył się o 1,6%. Wskaźnik procentowego udziału mieszkańców w dużych i średnich ośrodkach miejskich regionu (w stosunku do ogółu ludności miejskiej) uległ zmianie z 66,6% w 1998 roku do 67,0% w 2004 roku.

Zmniejszenie liczby ludności wystąpiło we wszystkich średnich miastach i w jednym dużym – w Elblągu. Wzrost ludności miał miejsce tylko w Olsztynie i wyniósł 1,7%.

Hierarchia sieci osadniczej analizowanych miast, według planu zagospodarowania przestrzennego województwa [Województwo... 2002] oraz projektu zaktualizowanej koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju [Zaktualizowana koncepcja... 2005], określona została następująco:

- Olsztyn – stolica regionu, miasto wojewódzkie na prawach powiatu. Największe miasto w województwie o rosnącej funkcji metropolitalnej. Ośrodek, który wytworzył własny podregion olsztyński oddziaływania społeczno-gospodarczego i ekonomicznego w środkowej części województwa. Ponadto pełni funkcje ośrodka polityczno-społecznego i administracyjnego województwa, usługowego i kulturowego w regionie oraz naukowego i turystycznego, a także ponadregionalnego węzła infrastruktury technicznej (jest to krajowy ośrodek równoważenia rozwoju).
- Elbląg – drugie duże miasto w regionie pod względem liczby mieszkańców i potencjałów rozwojowych. Miasto na prawach powiatu (regionalny ośrodek równoważenia rozwoju).
- Elk – największe miasto powiatowe wśród miast średnich. Stanowi ośrodek dla podregionu elckiego we wschodniej części województwa (regionalny ośrodek równoważenia rozwoju).

Pozostałe miasta (średnie) pełnią funkcje subregionalnych ośrodków rozwoju. Są to: Ostróda, Iława, Giżycko, Kętrzyn, Szczytno, Bartoszyce, Mrągowo, Działdowo.

Hierarchia sieci osadniczej w zakresie cech najważniejszych ośrodków została przyjęta zgodnie z „Zaktualizowaną koncepcją polityki przestrzennego zagospodarowania kraju” oraz „Strategią rozwoju społeczno-gospodarczego województwa warmińsko-mazurskiego”, która określa:

- Olsztyn jako integrujący województwo w procesie budowy tożsamości regionalnej o funkcjach metropolitalnych;
- Elbląg jako spełniający funkcję centrum subregionu elbląskiego, wyposażony w infrastrukturę o wysokich standardach, współpracujący z gospodarką morską obszaru bałtyckiego;
- Elk jako odgrywający rolę centrum subregionu wschodniego, wyposażony w infrastrukturę o wysokich standardach, współpracujący z Litwą i Białorusią.

Wymienione trzy miasta są głównymi ośrodkami podregionów statystycznych NUTS III.

Wpływ wymienionych dużych (Olsztyn, Elbląg) i średnich miast (Elk, Ostróda, Iława, Giżycko, Kętrzyn, Szczytno, Bartoszyce, Mrągowo, Działdowo) Warmii i Mazur na rozwój regionu w latach 1998–2004 rozpatrywano na podstawie tych samych komponentów i cech szczegółowych, które wcześniej posłużyły do oceny dynamiki przeobrażeń społeczno-gospodarczych województwa.

Szczegółowe dane liczbowe dotyczące zmian, jakie wystąpiły w tym zakresie na analizowanych obszarach zurbanizowanych zawiera tabela 4.

Jak wynika z danych zamieszczonych w tabeli 4 dynamika rozwoju na obszarach zurbanizowanych obejmujących duże i średnie miasta województwa warmińsko-mazurskiego rozpatrywana w ramach poszczególnych komponentów oraz cech szczegółowych, które były przedmiotem analizy w odniesieniu do całego regionu, jest zróżnicowana. Malejąca tendencja rozwoju wystąpiła w średnich miastach Warmii i Mazur – jej wskaźnik wynosił tylko 87,7%. Natomiast wzrost rozwoju miał miejsce w miastach dużych gdzie – wskaźnik kształtował się na poziomie 112,7%. Część wskaźników, tych które w sposób niekorzystny wpływają na rozwój miast było liczonych w sposób odwrócony, stąd ich wielkość przedstawia się w sposób odmienny od wskaźników pozytywnych.

Tabela 4. Dynamika zmian poziomu rozwoju na obszarach zurbanizowanych, obejmujących duże i średnie miasta woj. warmińsko-mazurskiego w latach 1998–2004 [Województwo... 1999, Rocznik statystyczny... 2005b, Województwo... 2005, Miasta w liczbach... 1999]

Table 4. The dynamics of development level changes on urban areas, including large and middle cities of Warmia and Mazury province in years 1998–2004 [Województwo... 1999, Rocznik statystyczny... 2005b, Województwo... 2005, Miasta w Liczbach... 1999]

Wyszczególnienie Specification	Miasta duże Large cities		Miasta średnie Middle cities		Miasta duże Large cities	Miasta średnie Middle cities
	1998	2004	1998	2004	2004/1998	
Potencjał demograficzny: Demographic potential:						
– ludność w wieku produkcyjnym, tys. population in productive age, thou.	190,7	202,2	174,4	178,6	106,0	102,4
– gęstość zaludnienia na 1 km ² population density on 1 km ²	1790	1795	2206	2144	100,3	97,2
– saldo migracji (w osobach) balance of migration (in persons)	+1195	-34	-102	-998	2,8	10,2
Summaryczna (uśredniona) skala dynamiki ww. wskaźników Summary scale of dynamics above- mentioned data	x	x	x	x	69,7	69,9
Poziom życia ludności: Life lever of inhabitants:						
– liczba osób w mieszkaniu number person for 1 apartement	3,01	2,82	3,64	2,96	93,7	81,3
– pow. użytkowa na 1 os. w m ² usable area of apartments per capita	47,5	20,2	17,4	20,4	42,5	117,2
– wyposażenie mieszkań w: apartement's fitments in:						
– wodociągi, % water supply, %	99,2	107,6	97,6	92,4	108,5	94,7
– kanalizację, % sewage system, %	99,6	105,5	89,2	90,8	105,9	101,8
– gaz gas	97,1	100,2	96,8	84,9	103,2	87,7
– liczba ludności na 1 lekarza number of inhabitants for 1 doctor	301	467	436	424	64,4	102,8
– liczba ludności na 1 sklep number of inhabitants for 1 shop	69	90	67	87	130,4	129,8
Summaryczna (uśredniona) skala dynamiki ww. wskaźników Summary scale of dynamics above-mentioned mentioned data	x	x	x	x	92,7	102,2

Rynek pracy: Labour market:						
– liczba pracujących na 1000 ludności number of employee on 1000 inhabitants	338,9	286,5	264,2	232,8	84,5	88,1
– liczba bezrobotnych na 1000 ludności number of unemployed on 1000 inhabitants	45,4	69,2	80,7	293,5	65,6	27,5
– liczba szkół wyższych number of universities	7	9	–	–	128,6	–
Sumaryczna (uśredniona) skala dynamiki ww. składników Summary scale of dynamics above-mentioned data	x	x	x	x	92,9	57,8
Potencjał gospodarczy: Economic potential:						
– podmioty gospodarki narodowej na 1000 ludności national economy subjects for 1000 inhabitants	98,6	110,4	75,6	92,6	112,0	122,5
– prywatne przedsiębiorstwa na 1000 ludności private enterprisers for 1000 inhabitants	94,6	103,8	72,7	86,8	109,7	119,4
– baza noclegowa (turystyczna), tys. accommodation sector (tourism), thou.	8613	6595	6636	5500	76,6	82,8
Sumaryczna (uśredniona) skala dynamiki ww. składników Summary scale of dynamics above-mentioned data	x	x	x	x	99,4	108,2
Nowoczesność struktury gospodarczej: Economy structure modernity:						
– udział pracujących w przemyśle i budownictwie, % share of employee in industry and building, %	36,9	29,5	38,1	38,2	79,9	100,3
– udział pracujących w usługach share of employee in service	63,7	70,0	60,4	61,2	109,9	101,3
Sumaryczna (uśredniona) skala dynamiki ww. składników Summary scale of dynamics above-mentioned data	x	x	x	x	94,9	100,8

Ochrona środowiska: Environment protection: – nakłady inwestycyjne na ochronę środowiska investment outlays for environment protection	10,0	51,7	15,2	15,1	517,0	99,3
Summaryczna (uśredniona) skala dynamiki ww. składnika Summary scale of dynamics above-mentioned data	x	x	x	x	517,0	99,3
Łączna (uśredniona) skala dynamiki ww. komponentów rozwoju miast Total summary dynamics indicator of above-mentioned of development components					112,7	87,7

Analizując wyniki badań, można zauważyć, iż cechą charakterystyczną zwłaszcza miast dużych jest to, iż w latach 1998–2004 w odniesieniu do większości komponentów ich rozwoju wystąpiły tendencje wzrostowe. Najwyższy wskaźnik wzrostu wystąpił w ochronie środowiska, co wynika z dużych nakładów finansowych na ten cel w mieście Olsztynie, następnie znacząca poprawa wystąpiła w poziomie życia ludności w dużych miastach, dla których wysokie wskaźniki odnotowano np. w poprawie warunków mieszkaniowych.

Pozytywne zjawiska w miastach dużych zaznaczyły się także w potencjale demograficznym – głównie w przyroście ludności w wieku produkcyjnym oraz dodatnim saldzie migracji, który wystąpił tylko w Olsztynie.

Niekorzystne zjawiska rynku pracy dotyczyły głównie wzrostu liczby bezrobotnych, natomiast pozytywne – zwiększenia liczby szkół wyższych. W nowoczesnej strukturze gospodarczej zaznaczył się wzrost pracujących w usługach przy malejącym udziale pracujących w przemyśle i budownictwie.

Regres miast średnich dotyczył głównie potencjału demograficznego, gdzie wystąpiła duża dynamika odpływu ludności z miast. Podobnie na rynku pracy zaznaczył się bardzo niekorzystny wzrost liczby bezrobotnych przy równoczesnym spadku liczby osób pracujących. Wyrażna stagnacja w miastach średnich nastąpiła w ochronie środowiska, gdzie wielkość nakładów inwestycyjnych uległa nawet nieznacznemu spadkowi.

Niewielki wzrost zaznaczył się w potencjale gospodarczym miast średnich – 108,2% i w nowoczesności struktury gospodarczej, której wskaźnik wyniósł 100,8%.

Tendencje wzrostowe zaznaczyły się w poprawie życia ludności miast średnich (102,2%).

Analizując dynamikę wskaźników rozwoju społeczno-gospodarczego województwa oraz jego dużych i średnich miast, zauważono, iż decydujący wpływ na korzystny stan poziomu życia ludności oraz nowoczesną strukturę gospodarczą miała dynamika tych komponentów na poziomie miast dużych. Podobnie znacząca poprawa ochrony środowiska dotyczyła tylko miasta Olsztyna. Podniesienie poziomu infrastruktury społecznej wystąpiło również w miastach dużych w postaci zwiększenia liczby szkół wyższych (również tylko w Olsztynie). Potencjał demograficzny wykazał tendencje wzrostowe w przyroście ludności w wieku produkcyjnym oraz generalnie w dodatnim saldzie migracji

w Olsztynie, przy czym w Elblągu saldo to było ujemne. Potwierdza to wyznaczone w sieci osadniczej znaczenie ich funkcji jako ośrodków równoważenia rozwoju krajowego (Olsztyn) i ponadregionalnego (Elbląg).

Pogorszenie sytuacji występujące na poziomie rozwoju województwa, a odnoszące się głównie do rynku pracy wynika głównie z sytuacji panującej w tej dziedzinie zarówno w miastach dużych i średnich w spadku liczby pracujących, przy znaczącym wpływie negatywnym miast średnich w odniesieniu do wielokrotnego wzrostu liczby bezrobotnych.

DOMINUJĄCE FUNKCJE DUŻYCH I ŚREDNICH MIAST WOJEWÓDZTWA W LATACH 1998 I 2004

Dynamika rozwoju miast w dużym stopniu uwarunkowana jest charakterem ich dominującej funkcji w układzie lokalizacji przestrzennej oraz ich roli jako miejsca pracy i miejsca zamieszkania. Według Dziewońskiego i Jerczyńskiego [1977] punktem wyjścia do oceny rodzaju dominującej funkcji może być agregacja sekcji gospodarki do trzech podstawowych sektorów ekonomicznych: rolnictwa i leśnictwa (I), przemysłu (II) oraz usług (III).

Tabela 5. Duże i średnie miasta województwa warmińsko-mazurskiego według ich dominującej funkcji w latach 1998 i 2004 [Województwo... 1999; Rocznik statystyczny... 2005b; Województwo... 2005; Dziewoński, Jerczyński 1977]

Table 5. Large and middle cities of Warmia and Mazury province according to their dominate function in years 1998 and 2004 [Województwo... 1999; Rocznik statystyczny... 2005b; Województwo... 2005; Dziewoński, Jerczyński 1977]

Wyszczególnienie Specification	Sektor Sector I		Sektor Sector II		Sektor Sector III		Funkcja miasta* Function of the city	
W % zatrudnienia ogółem In % employment generally								
	1998	2004	1998	2004	1998	2004	1998	2004
Miasta duże: Large cities:								
1. Olsztyn	0,5	0,4	32,1	26,3	67,4	73,3	U	U
2. Elbląg	0,7	0,4	41,8	36,2	57,5	63,4	UP	UP
Miasta średnie: Middle cities:								
1. Działdowo	0,3	0,2	39,7	42,9	60,0	56,9	UP	UP
2. Iława	0,3	0,5	40,7	42,2	59,0	57,3	UP	UP
3. Ostróda	0,5	0,3	29,2	32,8	70,3	66,9	U	U
4. Bartoszyce	1,4	1,3	36,4	32,9	62,2	65,8	U	U
5. Kętrzyn	2,1	0,5	48,6	46,6	49,3	52,9	UP	UP
6. Mragowo	0,8	1,0	42,2	39,3	57,0	59,7	UP	UP
7. Szczytno	1,3	0,7	39,8	38,5	58,9	60,8	UP	UP
8. Elk	0,1	0,3	42,0	40,5	57,9	59,2	UP	UP
9. Giżycko	1,3	1,9	24,6	20,2	74,1	77,9	U	U

* Funkcja miasta: PU – przemysłowo-usługowa; UP – usługowo-przemysłowa; U – usługowa

Przyjmując za podstawę maksymalne i minimalne proporcje zatrudnienia w sektorach ekonomicznych odpowiadające poszczególnym typom funkcjonowania miast według wymienionych autorów, dokonano oceny funkcji dużych i średnich miast regionu Warmii i Mazur w roku 1998 i 2004 (tab. 5).

Klasyfikacja dużych i średnich miast województwa warmińsko-mazurskiego według ich dominującej funkcji wykazała, iż w analizowanym okresie większość z nich zaliczała się do miast o funkcji usługowo-przemysłowej (UP). Należało do nich jedno miasto duże, to jest Elbląg, oraz 6 miast średnich. Pozostałe miasta, w tym jedno duże – Olsztyn i 3 średnie, to miasta o funkcji usługowej.

Na podkreślenie zasługuje fakt, że wszystkie miasta nie zmieniły swych funkcji w badanym okresie 7 lat. Zatem proces ich rozwoju nie miał na to wpływu.

Cechą charakterystyczną związaną z funkcją miast dużych i średnich województwa jest to, że nie ma wśród nich miast wyłącznie z funkcją przemysłową oraz to, że stolica regionu Olsztyn od 1998 roku ma funkcję usługową.

Taki układ funkcjonalny miast, w którym przeplatają się funkcje usługowo-przemysłowe z usługowymi jest zjawiskiem pozytywnym. Oba bowiem rodzaje funkcji należą do miastotwórczych [Brol 2001]. Przy czym w odniesieniu do regionu, zwłaszcza rozwój usług społecznych (szkolnictwo wyższe, ochrona zdrowia, środowisko, turystyka) ma istotne znaczenie w aspekcie specyfiki społeczno-gospodarczej województwa.

Nie mniej poza rozwojem funkcji usługowych towarzyszących rozwojowi miast współczesnych, ze względu na słabą ekonomicznie kondycję województwa, należałoby – dla zintegrowanego rozwoju gospodarczego zarówno na obszarach zurbanizowanych, jak i też na terenach wiejskich województwa – w większym stopniu wkomponować także funkcje przemysłowe. Wiąże się to bowiem z powstaniem nowych podmiotów gospodarczych działających w sektorze przemysłu i budownictwa, a co za tym idzie z tworzeniem nowych miejsc pracy.

WNIOSKI

Analiza procesu rozwoju regionu Warmii i Mazur w latach 1998–2004, jak również znajdujących się na jego obszarze dużych i średnich miast prowadzi do następujących wniosków:

1. Rozwój województwa warmińsko-mazurskiego w badanym okresie wskazuje, że w odniesieniu do poszczególnych jego komponentów występowały znaczne różnice co miało wpływ na całokształt oceny jego zróżnicowanej dynamiki przekształceń społeczno-gospodarczych.

2. Do szczególnie niekorzystnych zjawisk wpływających na stagnację rozwoju regionu zaliczyć należy sytuację na rynku pracy oraz sytuację dotyczącą ochrony środowiska w miastach średnich. Tendencję wzrostową odnotowano głównie w sferze poprawy warunków życia ludności.

3. Wpływ dużych i średnich miast województwa na rozwój regionu rozpatrywany w ujęciu kompleksowym wskazuje, iż większe oddziaływanie na ten rozwój miały miasta duże. W miastach średnich generalnie zaznaczyła się tendencja spadkowa (recesja).

4. Wpływ miast dużych na rozwój społeczno-gospodarczy regionu wynikał przede wszystkim ze wzrostu wskaźników charakteryzujących poprawę poziomu życia ludności, potencjału demograficznego oraz nakładów na ochronę środowiska.

5. Znaczącą rolę w procesach dynamicznego rozwoju dużych miast wpływających na rozwój regionu odgrywa głównie Olsztyn jako stolica regionu. Potwierdzają to rosnące funkcje metropolitalne miasta w regionie, takie jak np. rozwój układu komunikacyjnego o znaczeniu transeuropejskim, planowana rozbudowa lotniska, wzrost liczby siedzib banków, firm i różnych instytucji, rozwój współpracy zagranicznej między uczelniami wyższymi oraz rozwój infrastruktury turystycznej regionu. Ponadto znaczący jest też rozwój funkcji kulturowych i rekreacyjnych: koncerty, festiwale czy imprezy sportowe oraz udział w nich miast bliźniaczych z Europy.

6. Szczegółowa analiza parametrów rozwoju miast dużych wskazuje, że tendencje spadkowe wystąpiły głównie na rynku pracy lecz w mniejszym zakresie niż w miastach średnich.

7. Charakterystyczne dla miast średnich zjawiska korzystne dotyczyły głównie poprawy poziomu życia ludności i względnie niewielkiej poprawy nowoczesnej struktury gospodarczej.

8. Ewidentnie niekorzystny wpływ miast średnich zaznaczył się w potencjale demograficznym, gdzie występuje w niebezpiecznym stopniu dla regionu odpływ ludności (ujemne saldo migracji). Podobnie niekorzystne zjawisko w miastach średnich dotyczy rynku pracy w postaci nadmiernego wzrostu liczby bezrobotnych.

9. Duże i średnie miasta województwa pod względem spełnianej funkcji osadniczej w ponad 60% związane są z funkcją usługowo-przemysłową, pozostałe wykazują wyłącznie funkcje usługowe. Celowe zatem byłoby działanie zmierzające do rozwijania obok funkcji usługowych również funkcji przemysłowych.

10. Oceniając potencjalne możliwości zwiększenia wpływu dużych i średnich miast województwa warmińsko-mazurskiego na rozwój regionu oczekiwać należy w szczególności poprawy na rynku pracy, zmniejszenia ujemnego salda migracji oraz jeszcze dalszego rozwoju nowoczesności struktury gospodarczej i potencjału gospodarczego. Ponadto niezbędna jest poprawa sytuacji w ochronie środowiska (zwłaszcza w średnich miastach) oraz w turystyce – niepokój może budzić wyraźny regres w tworzeniu bazy turystycznej (miejsc noclegowe).

PIŚMIENNICTWO

- Brol E., 2001. *Ekonomika i zarządzanie miastem*. WAE Wrocław.
- Dziemianowicz W., 1999. *Dynamika międzyregionalnych zróżnicowań społeczno-gospodarczych w Polsce w latach 1990–1998*. [W:] J. Szlachta, A. Pyszkowski (red.), *Rozwój regionalny jako element strategii społeczno-gospodarczej Polski w latach 2000–2006*. IBnGR Gdańsk – Warszawa.
- Dziewoński K., Jerczyński M., 1977. *Współczesne procesy urbanizacji w Polsce*. [W:] *Statystyczna charakterystyka miast – funkcje dominujące*. GUS Warszawa.
- Hopfer A., Piekarska E., Suchta J., 2001. *System oceny programowania trwałego rozwoju regionu*

- woj. warmińsko-mazurskiego. Rozprawy i Monografie 41. Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego Olsztyn.
- Jerczyński M., 1977. Funkcje i typy funkcjonalne polskich miast. [W:] Statystyczna charakterystyka miast – funkcje dominujące. GUS Warszawa.
- Kudłacz T., 2001. Rozwój regionalny Polski lat 90 – Ocena dominujących procesów oraz spodziewanych tendencji. [W:] J. Szomburg (red.). Polityka regionalna państwa pośród uwikłań instytucjonalno-regulacyjnych. Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową Gdańsk.
- Miasta w liczbach w 1998 r., 1999. GUS Warszawa.
- Rocznik statystyczny województwa 1998. 1999. GUS Warszawa.
- Rocznik statystyczny województwa 2005. 2005a. GUS Warszawa.
- Rocznik statystyczny województwa warmińsko-mazurskiego 2005. 2005b. Urząd Statystyczny Olsztyn.
- Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego województwa warmińsko-mazurskiego. 2005. Zarząd Warmii i Mazur Olsztyn.
- Syntetyczne miary poziomu rozwoju miast – próba metody. 1969. GUS Warszawa.
- Województwo warmińsko-mazurskie – plan zagospodarowania przestrzennego. 2002. Zarząd Województwa Warmińsko-Mazurskiego Olsztyn.
- Województwo warmińsko-mazurskie w 1998 roku. 1999. Urząd Statystyczny Olsztyn.
- Województwo warmińsko-mazurskie, podregiony, powiaty, gminy. 2005. WUS Olsztyn.
- Zaktualizowana koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju. 2005. Rządowe Centrum Studiów Strategicznych Warszawa (projekt autorski).
- Fundusze strukturalne. Serwis informacyjny. <<http://www.funduszestrukturalne.gov.pl/informator/npr2/dokumenty%20strategiczne/kpz.pdf>>.

THE ROLE OF BIG AND MIDDLE CITIES OF WARMIA AND MAZURY IN THE REGION DEVELOPMENT PROCESSES

Abstract. The paper describes dynamic of Warmia and Mazury region development on a base of changes analysis of various components of his development taking in to consideration statistical analysis from 1998 to 2004 year. Researches lean on factor basis that create development of middle and big cities of this region comparing to factors of Warmia and Mazury province development. The main conclusion of the paper is that mostly big cities of the region have wider influence of development in this area at this same time in a middle cities of the region it is evident lower tendency (recession).

Key words: Urban development, dynamic of development, the processes of changes

Zaakceptowano do druku – Accepted for print: 19.02.2007